

Assignatura	22694 Art a l'Alta Edat Mitjana				
Professora	Anna Orriols Alsina				
Cicle	Segon	Quadrimestre	Segon	Crèdits 5	Tipus Optativa
Horari	Teoria: Dimarts i Dijous (10:00 a 11:30)				Grup 1

CONTINGUT

Aquesta és una assignatura pensada per a estudiants que ja hagin cursat l'assignatura de primer cicle "Art de l'alta Edat Mitjana, de l'Islam i de Bizanci" i que, per tant, tinguin un coneixement previ de la matèria, dels recursos bibliogràfics bàsics i del lèxic específic essencial.

Es tractarà l'art cristià occidental des de la gestació del món carolingi (mitjan segle VIII) fins l'entorn de l'any 1000. A manera de preàmbul, es farà referència a capítols artístics precedents rellevants per a l'art dels segles IX i X.

OBJECTIUS

- Obtenció d'un coneixement de la matèria superior al que pogués haver adquirit en l'assignatura de primer cicle abans esmentada, superant el que es podrien considerar coneixements bàsics o introductoris. Això implica el desenvolupament d'una capacitat d'anàlisi de les obres i dels estudis al respecte. A classe es tractaran aspectes i temes no abordats a primer cicle, a part dels que puguin resultar coneguts.
- Coneixement de bibliografia especialitzada (articles de revistes, monografies) no emprada a primer cicle. Familiarització en la consulta d'aquest tipus de bibliografia.

TEMARI

(Aquest és un temari resumit. En començar el curs es facilitarà un programa detallat i una bibliografia extensa)

Preàmbuls

1. Aspectes introductoris.
2. L'herència romana. El model constantinià.
3. El manteniment de la tradició: Ravenna; Roma; Hispània visigoda.

El temps dels carolingis

- 4.- L'art carolingi (I). La *renovatio*, ideari. Arquitectura: entre el revival i la innovació.
- 5.- L'art carolingi (II). Arts figuratives. Miniatura. Arts sumptuàries.
- 6.- Itàlia. Roma. Milà. Entre orient i occident: Castelseprio; el sud
- 7.- Art de la monarquia asturiana.

"El segle de l'any mil"

8. Art de l'imperi otònida. Els emperadors germànics i la imatge del poder. Alts eclesiàstics com a patrons artístics: Bernward a Hildesheim.
9. Itàlia otònida ?
10. Art anglo-saxó. Il·lustració de manuscrits i eborària.
11. Segle X hispà: mossàrabs i repoblació; art dels monestirs. Els *Beatus*. La Marca Hispànica.

AVALUACIÓ

- Intervencions a classe que es traduiran en una o més de les següents activitats:
 - Lectura i comentari a classe de les lectures obligatòries i/o recomanades.
 - Resums periòdics de la classe anterior.
 - Realització conjunta de dossiers monogràfics.
 - Comentari de bibliografia.
- Examen final.

L'assignatura se superarà si a l'examen s'obté una nota mínima de 5 punts sobre 10. Les intervencions a classe poden ser puntuades sempre i quan siguin viables (dependrà del nombre d'alumnes i la possibilitat que tots puguin haver-hi pres part). Si es puntuessin, el seu valor no superaria el d'un punt sobre deu, a sumar al resultat de l'examen.

A l'examen s'exigirà:

- els coneixements adequats (sempre en base al que s'hagi explicat a classe i al contingut de les lectures obligatòries) que s'hauran de traduir en :
 1. la capacitat d'explicar una obra (no únicament de descriure-la o reconèixer-la visualment), entesa com a fruit d'unes circumstàncies determinades, que caldrà exposar.
 2. l'ús adequat del lèxic específic. A banda de la seva aplicació en les lliçons impartides a classe, hi ha glossaris i diccionaris que permeten aclarir qualsevol dubte al respecte.
 3. l'aprofitament de les lectures fetes sobre la matèria.
- una redacció i ortografia pròpies d'un adult universitari.

BIBLIOGRAFIA

- Hi haurà unes lectures obligatòries que s'especificaran en començar el curs. Es tractarà, en la majoria dels casos, de capítols de llibre o d'articles de revista, procurant que n'hi hagi com a mínim una sobre cada apartat del temari.

Tot seguit s'indica una bibliografia general (relativa sobretot a l'art dels segles IX i X) que a classe serà convenientment complertada, sobretot amb articles de revistes especialitzades, i també amb títols relatius al capítol introductori.

General. Precedents.

- BANGO TORVISO, Isidro, *El prerrománico en Europa. De Carlomagno a los otónes*, Historia 16 ("Historia del Arte" 17), Madrid 1989.
- BANGO, Isidro G. / ABAD, Concepción, *Arte Medieval I*, Historia 16 ("Conocer el Arte" 4), Madrid 1996.
- BARRAL I ALTET, Xavier, *La alta Edad Media. De la antigüedad tardía al año mil*, Taschen (Arquitectura mundial de Taschen), Köln 1998.
- BECKWITH, John, *El arte de la alta edad media. Carolingio. Otónico. Románico*, Destino, Barcelona 1995 [ed. or. anglesa Thames & Hudson, London 1964 i 1989] També hi ha edició a Hermes, México 1965.
- DODWELL, C.R., *Artes pictóricas en Occidente 800-1200*, Cátedra (Manuales Arte), Madrid 1995. (Ed. or., New Haven - London 1993).

- DURLIAT, Marcel, *Des barbares à l'an mil*, Mazenod ("L'art et les grandes civilisations"), Paris 1985.
- GRABAR, André; NORDENFALK, Karl, *Le Haut Moyen Age. De la fin de l'époque romaine au XIe siècle*, Skira ("Les grands siècles de la peinture"), Genève 1957 [la part dedicada a la miniatura, de Nordenfalk, reeditada per Skira, Genève 1988].
- HEITZ, Carol, *La France pre-romane. Archéologie et Architecture religieuse du Haut Moyen Age du IV siècle à l'an Mille*, Errance, Paris 1987.
- HUBERT, Jean; PORCHER, Jean i VOLBACH, Wolfgang F., *La Europa de las invasiones*, Aguilar ("El universo de las formas"), Madrid 1968.
- KITZINGER, Ernst, *Early Medieval Art in the British Museum & British Library*, British Museum Publications, London 1983 [1a. ed. 1940].
- KRAUTHEIMER, Richard, *Introduction à une «iconographie de l'architecture médiévale»*, Gérard Monfort, Paris 1993 [publicat originalment com a article al *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, V (1942), p. 1-33].
- KRAUTHEIMER, Richard, *Three Christian Capitals. Topography and Politics*, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London 1983.
- KUBACH, Eric; ELBERN, Victor H., *L'art de l'Empire au début du Moyen Age. Les arts carolingien et ottonien*, Albin Michel, Paris 1973. [Ed. or.: Baden-Baden 1968].
- LASKO, Peter, *Arte sacro 800-1200*, Cátedra (Manuales Arte), Madrid 1999. [Ed. or. Harmondsworth 1972 (1ª ed.) i Yale, New Haven - London 1994].
- NEES, Lawrence, *Early Medieval Art*, Oxford History of Art, Oxford University Press 2001.
- PALOL, Pere de / RIPOLL, Gisela, *Los godos en el Occidente europeo. Ostrogodos y visigodos en los siglos V al VIII*, Encuentro, Madrid 1988.
- RIPOLL, Gisela; GURT, Josep M. (eds.), *Sedes regiae (ann. 400-800)*, Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona 2000.
- SIMSON, Otto G. von, *Sacred Fortress; Byzantine Art and Statecraft in Ravenna*, Princeton University Press 1987 (ed. or. Chicago 1948).
- STALLEY, Roger, *Early Medieval Architecture*, Oxford History of Art, Oxford 1999.
- SKUBISZEBSKI, Piotr, *L'art du haut Moyen Âge. L'art européen du VIe au IXe siècle*, Le livre de poche, sl [Paris]1998. Ed. italiana, Torino 1995.

Illes Britàniques

- ALEXANDER, J.J.G., *Insular Manuscripts 6th to the 9th Century*, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" I), London 1978.
- BACKHOUSE, J., TURNER, D.H., WEBSTER, L. (eds.), *The Golden Age of Anglo-Saxon Art*, Catàleg de l'exposició. British Museum, London 1984.
- BECKWITH, J., *Ivory Carvings in Early Medieval England*, Harvey Miller, London 1972.
- BROWN, M.P., *Anglo-Saxon Manuscripts*, British Library, London 1991.
- DODWELL, C.R., *Anglo-Saxon Art. A New Perspective*, Cornell University Press, Ithaca-New York 1982.
- HENDERSON, G., *From Durrow to Kells. The Insular Gospel Books 650-800*, Thames and Hudson, London 1987.
- HENRY, F., *L'art irlandais*, 3 vols., Zodiaque, Ste. Marie de la Pierre-qui-vire 1963-64.
- TEMPLE, E., *Anglo-saxon Manuscripts 900-1066*, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" II), London 1976.
- WILSON, D.M., *Anglo-saxon art. From the seventh Century to the Norman Conquest*, Thames and Hudson, London 1984.

Península ibèrica. General i època visigòtica

- BANGO TORVISO, I.G., *Arte prerrománico hispano. El arte de la España cristiana de los siglos VI al XI*, Espasa Calpe (Summa Artis, vol. VIII-II), Madrid 2001.
- BANGO TORVISO, Isidro G., *Alta edad media. De la tradición hispanogoda al románico*, Sílex ("Introducción al arte español"), Madrid 1989.
- DODDS, Jerrilynn D., *Architecture and Ideology in Early Medieval Spain*, The Pennsylvania State University Press, University Park - London 1989.
- FONTAINE, Jacques, *El prerrománico*, Encuentro, Madrid 1978 (2a. ed.) [ed. or. francesa: *L'art préroman hispanique*, Zodiaque, La Pierre-qui-vire 1973].
- PALOL Pere de, *Arte hispánico de la época visigoda*, Polígrafa, Barcelona 1968.
- PALOL, Pere de, *Arqueología cristiana de la España romana. Siglos IV-VI*, Inst. Enrique Flórez del CSIC, Madrid-Valladolid 1967.
- RIPOLL LÓPEZ, Gisela, *Arquitectura visigótica*, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 99), Madrid 1993.
- *The Art of Medieval Spain, A.D. 500-1200*, The Metropolitan Museum of Art / Harry Abrams, New York 1993.
- YARZA LUACES, Joaquín, *Arte y arquitectura en España, 500-1250*, Cátedra, Madrid 1979 [posteriors edicions].

Península Ibèrica. Asturià. Mossàrab. Repoblació. Marca Hispànica

- ARIAS, Lorenzo, *Prerrománico asturiano. El arte de la monarquía asturiana*, Trea, Gijón 1993 (2a ed., 1999)
- BONET CORREA, Antonio, *Arte prerrománico asturiano*, Polígrafa, Barcelona 1967.
- *Catalunya a l'època Carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles IX i X)*, MNAC, Barcelona 199.
- CID PRIEGO, Carlos, *Arte prerrománico de la monarquía asturiana*, 1995.
- CUADRADO SÁNCHEZ, Marta, *Arquitectura palatina del Naranco*, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 55), Madrid 1992.
- GIL LÓPEZ, Juana i MARÍN, Fernando A., *Santa María del Naranco. San Miguel de Lillo*, Serv. Publ. Principado de Asturias, Oviedo [1988].
- MARÍN, Fernando A., GIL LÓPEZ, Juana, *San Julián de los Prados o el discurso de las dos ciudades*, Serv. Publ. Principado de Asturias, Oviedo 1989.
- SCHLUNK, Helmut / BERENGUER, Magín, *La pintura mural asturiana de los siglos IX y X*, Madrid 1957.
- YARZA LUACES, Joaquín, *Arte asturiano. Arte mozárabe*, Univ. de Extremadura, 1985.
- ABAD CASTRO, Concepción, *Arquitectura de repoblación en el valle del Duero*, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 13), Madrid 1991.
- BANGO TORVISO, Isidro G., *El arte mozárabe*, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 2), Madrid 1991.
- FERNÁNDEZ ARENAS, José, *Arquitectura mozárabe*, Polígrafa, Barcelona 1972.
- FONTAINE, Jacques, *El arte mozárabe*, Encuentro, Madrid 1978 [ed. or. francesa: *L'art préroman hispanique, 2. L'art mozarabe*, col. Zodiaque, 1977].
- *Los Beatos*. Catàleg de l'exposició. Juny-set. 1986, Biblioteca Nacional, Madrid 1986.
- SILVA Y VERÁSTEGUI, Soledad de, *Los Beatos*, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 100), Madrid 1993.
- WILLIAMS, John, *Early Spanish Manuscript Illumination*, G. Braziller, NY-London 1977 [trad. castellana a ed. Casariego, Madrid].
- WILLIAMS, John, *The Illustrated Beatus. A Corpus of the Illustrations in the commentary on the Apocalypse*, 5 vols., Harvey Miller, Londres 1993 --. En curs de publicació (4 vols. apareguts).

- YARZA LUACES, Joaquín, *Beato de Liébana. Manuscritos iluminados*, Moleiro, Barcelona 1998.

Art carolingi.

- CONANT, Kenneth John, *Arquitectura carolingia y románica 800-1200*, Cátedra, Madrid 1982 [1a. ed. or. 1954].
- HEITZ, Carol, *L'architecture religieuse carolingienne. Les formes et leurs fonctions*, Picard, Paris 1980.
- HUBERT, Jean; PORCHER, Jean; VOLBACH, Wolfgang F., *El imperio carolingio*, Aguilar ("El Universo de las Formas"), Madrid 1968.
- KORNBLUTH, Genevra A., *Engraved Gems of the Carolingian Empire*, Pennsylvania State University Press, 1996.
- KUBACH, Eric; ELBERN, Victor H., *L'art de l'empire au début du Moyen Âge. Les arts carolingien et ottonien*, Albin Michel ("L'art dans le monde"), Paris 1973. [ed. or.: Baden-Baden 1968].
- MÜTHERICH, Florentine; GAEHDE, Joachim, *Carolingian Painting*, G. Braziller, NY 1976 [n'existeixen traduccions francesa i alemanya].
- PANOFSKY, Erwin, *Renacimiento y renacimientos en el arte occidental*, Alianza, Madrid 1975 [ed. or. 1960; diverses reimpressions posteriors]; p. 84-100.
- PRICE, Lorna, *The Plan of St. Gall in Brief*, California U.P., Berkeley – Los Angeles, 1982.
- RABE, Susan A., *Faith, Art and Politics at Saint-Riquier. The Symbolic Vision of Angilbert*, University of Pennsylvania Press (Middle Age Series), Philadelphia 1995.
- *The Utrecht Psalter in Medieval Art. Picturing the Psalms of David*, K. Van Der Horst, W. Niel, W. Wüstefeld (eds.), HES Publishers, Utrecht 1995.

Art otònida. Art de l'entorn de l'any 1000.

- BARRAL I ALTET, Xavier (dir.), *Le paysage monumental de la France autour de l'an Mil*, Picard, Paris 1987.
- BARRAL I ALTET, Xavier, "Le paysage architectural de l'an mil", a *La France de l'an Mil* (dir. per R. DELORT), Édns. du Seuil, Paris 1990.
- *Bernward von Hildesheim un das Zeitalter der Ottonen*, catàleg d'exposició, 2 vols., Bernward Verlag, Hildesheim / Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 1993.
- CASTELFRANCHI VEGAS, Liana (dir.), *Año mil. El arte en Europa, 950-1050*, Lunwerg, Barcelona-Madrid 2000 [ed. or. Italiana, Milano 2000].
- GRODECKI, Louis, *L'architecture ottonienne. Au seuil de l'art roman*, Paris 1958.
- GRODECKI, Louis; MÜTHERICH, Florentine; TARALON, Jean; WORMALD, Francis, *El siglo del año mil*, Aguilar ("El Universo de las Formas"), Madrid 1973.
- MAYR-HARTING, Henry, *Ottonian Book Illumination. An Historical Study*, 2 vols., Harvey Miller, London 1991.
- SMITH, Christine (ed.), *Before and After the End of Time: Architecture and the Year 1000*, George Braziller, New York 2001.